

Sergamumo erkinio encefalitu ir Laimo liga Lietuvoje apžvalga

Nacionalinis visuomenės sveikatos centras (NVSC) primena, kad erkės (*Ixodes ricinus*), platinančios erkinį encefalitą (toliau – EE) ir Laimo ligą, gausiai paplitusios visame Europos regione. Didžiausi sergamumo EE rodikliai registruojami Baltijos šalyse, Slovėnijoje ir Čekijos Respublikoje. Lietuvoje sergamumas erkių platinamomis ligomis didėja nuo 2004 m.

Šiomis ligomis užsikrečiama įsisiurbus infekuotai erkei, žmogus žmogui negali perduoti. Erkinio encefalitu galima užsikrėsti ir vartojant nevirintą karvių arba ožkų pieną. Erkės dažniausiai įsisiurbia į kaklą, pažastis, kirkšnis, lenkimo sritis.

Lietuvoje aktyvusis erkių periodas trunka nuo kovo iki lapkričio, kartais net iki gruodžio mėnesio pradžios. Klimato pokyčiai veikia jų paplitimą ir gausą, o tuo pačiu ir sergamumą jų platinamomis ligomis. Pastaruoju metu būdinga, kad žmonės šia liga užsikrečia miestų ribose, parkuose, priemiesčių miškuose, kolektyviniuose soduose.

Sergamumas erkinio encefalitu Lietuvoje

Bendras sergamumo EE Lietuvoje rodiklis 2020 m. siekė 2,5 atv. 10 tūkstančių gyventojų (fiksuoti 669 ligos atvejai).

Utenos apskrityje 2020 m. sergamumas EE lyginant su ankstesniais metais padidėjo – šia liga sirgo 82 gyventojai (rodiklis 6,64 atv. 10 000 gyventojų), 2019 m. – 75 gyventojai (rodiklis 5,96 atv. 10 tūkst. gyv.). Didžiausias sergamumas šioje apskrityje 2020 m. užregistruotas Utenos rajone – 47 atvejai (rodiklis 12,66 atv. 10 000 gyventojų). Šia liga dažniau sirgo 45–54, 55–64, 65–74 metų amžiaus grupėms priklausantys asmenys. Daugiausia EE atvejų Utenos apskrityje 2016–2020m. diagnozuota liepos – spalio mėnesiais.

Telšiuose 2020 m., kaip ir 2019 m. iš viso nustatytas 21 EE atvejis. Erkinio encefalitu sirgo tiek jauni, tiek ir vyresnio amžiaus žmonės. Visgi 35-54 m. amžiaus grupei priklausantys asmenys sirgo daugiau – 2019 m. registruoti 8 atvejai, 2020 m. – 9 ir tai sudaro beveik pusę visų nustatytų EE atvejų.

Tauragės apskrityje 2020 m. EE užregistruota 14 susirgimų (sergamumo rodiklis 1,51 atv./10 tūkst. gyv.). Didžiausias sergamumas Šilalės r. 2,71 atv./10 tūkst. gyv., o mažiausias – Tauragės r. – 0,53 atv./10 tūkst. gyv. Sergamumo rodiklis EE 10 tūkst. gyventojų Tauragės apskrityje kasmet kinta, lyginant 2019 (2,69 atv./10 tūkst. gyv.) - 2020 metų sergamumą, jis sumažėjo 1,8 karto.

Vertinant sergamumą erkinio encefalitu Marijampolės apskrityje, 2020 m. užregistruoti 24 erkinio encefalito atvejai (sergamumo rodiklis – 1,75 atv. 10 000 gyv.), 2019 m. užregistruoti 39 atvejai (sergamumo rodiklis – 2,82 atv. 10 000 gyv.). 2020 m. sergamumo rodikliai buvo žemesni už Lietuvos bendrą sergamumo rodiklį. 2020 m. aukščiausi sergamumo rodikliai Marijampolės apskrityje buvo Kazlų Rūdos savivaldybėje – 8 atvejai (rodiklis – 7,06 atv. 10 000 gyv.) ir Šakių raj. savivaldybėje – 8 atvejai, (rodiklis siekė 2,99 atv. 10 000 gyv.).

Klaipėdos apskrityje 2020 m. buvo užregistruoti 63 EE atvejai, sergamumo rodiklis – 2 atv. 10 000 gyventojų (2019 m. – 49 atvejai, rodiklis – 1,5 atv. 10 tūkst. gyventojų). Didžiausias sergamumo EE rodiklis buvo užfiksuotas Kretingos rajone – 3,7 atv. 10 000 gyventojų.

2020 m. Panevėžio mieste palyginus su 2019 m., matomas 62 proc. sumažėjęs sergamumas erkinio encefalitu. 2020 m. užregistruoti tik 9 erkinio encefalito atvejai (sergamumo rodiklis tesiekė 1,1 atvejį 10 tūkst. gyventojų). Visoje Panevėžio apskrityje sergamumo rodiklis 3,6 proc. padidėjo ir siekė 2,9 atvejo 10 tūkst. gyventojų (2019 m. – 2,8 atvejo 10 tūkst. gyventojų). Didžiausias sergamumo pakilimas buvo Rokiškio rajono savivaldybėje – 2020 m. siekė net 7,2 atvejo 10 tūkst. gyventojų. Panevėžio apskrityje daugiausia erkinio encefalito susirgimo atvejų nustatyta tarp 45-54 ir 55-64 m. amžiaus asmenų – atitinkamai 11 ir 17 atvejų iš 60 visų registruotų

atvejų, ir tai sudaro 18,3 ir 28,3 proc. visų susirgimų. Vaikai iki 18 m. amžiaus sudarė 5 proc. visų atvejų. Panevėžio apskrities gyventojai erkiniu encefalitu dažniausiai sirgo lapkričio mėnesį, taip pat nemažai susirgimo atvejų registruojama vasaros sezono metu.

2020 m. Šiaulių apskrityje buvo užregistruoti 37 erkinio encefalito atvejai, 2019 m. – 37 atv. Šiaulių apskrities sergamumo erkiniu encefalitu rodiklis sumažėjo nuo 2,4 (2019 m.) iki 1,4 atv. 10 tūkst. gyv. ir neviršijo šalies vidutinio sergamumo erkiniu encefalitu lygio. 2020 m. sergamumo erkiniu encefalitu rodikliai sumažėjo visose Šiaulių administracinėse teritorijose, išskyrus Akmenės ir Radviliškio rajonus. Didžiausias sergamumo erkiniu encefalitu rodiklis, viršijantis bendrą Šiaulių apskrities ir šalies rodiklį, užregistruotas Radviliškio rajone (3,2 atv. 10 tūkst. gyv.).

2020 metais bendras Alytaus apskrities sergamumo erkiniu encefalitu rodiklis buvo 1,43 atvejo 10 tūkst. gyventojų (2019 m. – 1,78 atvejo 10 tūkst. gyventojų). Didžiausias sergamumas registruotas Varėnos, Lazdijų rajonuose bei Druskininkų savivaldybės teritorijoje. Kauno apskrityje 2020 m. sergamumo erkiniu encefalitu rodiklis siekė 2,38 atvejo 10 tūkst. gyventojų. Vienas didžiausių sergamumo rodiklių EE Kauno apskrities teritorijoje užfiksuotas Prienų (4,94 atvejo 10 tūkst. gyventojų) ir Kaišiadorių r. (3,99 atvejo 10 tūkst. gyventojų) savivaldybėse. EE sergamumo pakilimas buvo rugpjūčio ir spalio mėnesiais, vienas iš jų dažniausiai sietinas su uogavimo, laisvalaikio lauke sezonu, o kitas su grybavimo sezonu.

2020 m. Vilniaus apskrityje buvo užregistruoti 229 EE atvejai, juntamas sezoninis sergamumo pakilimas, registruotas birželio–spalio mėnesiais. Didžiausias atvejų skaičius užfiksuotas Vilniaus mieste, Vilniaus ir Trakų rajonuose. Šiuose rajonuose 2020 m. užregistruotų atvejų skaičius sudaro 83,4 % visų Vilniaus apskrityje nustatytų EE atvejų. Švenčionių rajone 2020 m. nebuvo užregistruotas nė vienas šios ligos atvejis. Šalčininkų, Širvintų, Ukmergės ir Vilniaus rajonuose sergamumo rodikliai buvo panašūs (nuo 3,5 iki 4,8 atv. 10 000 gyventojų) Didžiausias sergamumas užregistruotas 35-64 metų amžiaus grupėje. Vyresnio amžiaus asmenims liga paprastai pasireiškia sunkiau, dažniau išsivysto liekamieji reiškiniai. EE kaimo gyventojai sirgo 2,4 karto dažniau nei miesto. Sergamumo pakilimo banga buvo gegužės-birželio mėnesiais.

Sergamumas Laimo liga Lietuvoje

Sergamumo Laimo liga rodiklis Lietuvoje 2020 m. siekė 10 atv. 10 000 gyventojų, iš viso užregistruota 2811 Laimo ligos atvejų, 2019 m. jų buvo daugiau – iš viso 3292 atvejų.

Utenos apskrityje 2020 m. užregistruoti 134 atvejai (rodiklis 10,79 atv. 10 000 gyventojų.). Lyginant su 2019 m. šis rodiklis sumažėjo 23,42 proc. Didžiausias sergamumas Laimo liga apskrityje 2020 m. buvo Ignalinos rajone, kur šia liga susirgo iš viso 40 gyventojų (rodiklis – 28,32 atv. 10 000 gyventojų.), mažiausias – Visagino m., kuriame užregistruoti 7 Laimo ligos atvejai (rodiklis 3,86 atv. 10 000 gyventojų). Laimo ligos atvejai Utenos apskrityje registruoti ištisus metus. 2020 m. daugiausia susirgusiųjų užregistruota liepos mėnesį – 32 gyventojai (rodiklis 2,59 atv. 10 tūkst. gyventojų).

Telšių apskrities gyventojų sergamumo Laimo liga rodiklis 10 000 gyventojų 2020 m. siekė 10,4, 2019 m. šis rodiklis buvo 9,6 atvejo. Daugiausiai sirgo 35-74 metų asmenys. 2020 m. beveik 3 kartus padidėjo vaikų (0-17 m.) sergamumas šia liga, 2019 m. užregistruoti 7 atvejai, o 2020 m. – 20 atvejų.

Tauragės apskrityje 2020 metais užregistruota 80 Laimo ligos atvejų (8,63 atv./10 tūkst. gyv.), 2019 metais - 146 Laimo ligos atvejai (15,76 atv./10 tūkst. gyv.). Didžiausias sergamumas šia liga stebimas Šilalės r. Pirmoji sergamumo pakilimo banga buvo balandžio-birželio, antroji – liepos-lapkričio mėnesiais.

Sergamumas Laimo liga Marijampolės apskrityje sumažėjo. 2020 m. užregistruoti 72 Laimo ligos atvejai, rodiklis 5,27 atv. 10 000 gyv., o 2019 m. – 89 atvejai, rodiklis 6,42 atv. 10 000

gyv. 2020 m. didžiausias sergamumo rodiklis Laimo liga buvo Šakių raj. savivaldybėje – 34 atvejai, rodiklis 12,74 atv. 10 000 gyv.

2020 m. Klaipėdos apskrityje buvo užregistruoti 197 Laimo ligos atvejai, sergamumo rodiklis – 6,1 atv. 10 000 gyventojų. Didžiausias sergamumo rodiklis buvo Kretingos rajone – 19,5 atv. 10 tūkst. gyventojų. Vaikai sudarė 5,6 proc. susirgusiųjų, 65 metų amžiaus ir vyresni asmenys – 28,4 proc. (2019 m. – 25,5 proc.). Didžiausias sergamumas Laimo liga užfiksuotas vasaros ir rudens mėnesiais, tačiau pavienių atvejų pasitaikė ištisus metus.

Sergamumas Laimo liga Šiauliuose 2019 m. siekė 9,6 atv. 10 tūkst. gyv. 2020 m. šis rodiklis sumažėjo iki 6,4 atv. 10 tūkst. gyv. ir neviršijo šalies vidutinio sergamumo lygio (10 atv. 10 tūkst. gyv.). Lyginant pastarųjų dviejų metų duomenis, sergamumo Laimo liga rodikliai sumažėjo visose Šiaulių apskrities administracinėse teritorijose, išskyrus Akmenės ir Šiaulių rajonus. Didžiausias sergamumo Laimo liga rodiklis, viršijantis bendrą Šiaulių apskrities ir šalies rodiklį, išlieka Pakruojo rajone (12,6 atv. 10 tūkst. gyv.), mažiausias – Kelmės rajone (3,2 atv. 10 tūkst. gyv.). Dauguma Šiaulių apskrities gyventojų erkių platinamomis ligomis užsikrėtė miške ir gyvenamojoje teritorijoje. Tiek Laimo liga, tiek erkiniu encefalitu daugiau sirgo miesto gyventojai nei kaimo. Didžiąją dalį visų susirgusiųjų Laimo liga ir erkiniu encefalitu sudarė 45-74 m. amžiaus asmenys.

2020 m. Panevėžio apskrityje lyginant su 2019 m. sergamumas Laimo liga sumažėjo – rodikliai atitinkamai 10,64 ir 12,78 atvejai 10 tūkst. gyventojų. 2020 m. didžiausias sergamumas buvo Kupiškio rajono savivaldybėje (siekė net 21,0 atvejo 10 tūkst. gyventojų). Sergamumo pakilimas registruotas ir Panevėžio rajono savivaldybėje (siekė 15,3 atvejo 10 tūkst. gyventojų). Daugiausia Laimo ligos susirgimo atvejų nustatyta 45-54 ir 55-64 m. amžiaus grupėse – atitinkamai 44 ir 55 atvejai iš 223 apskrityje registruotų atvejų, tai atitinkamai sudarė 19,7 ir 24,7 proc. Vaikų iki 18 m. amžiaus grupėje registruota 3,6 proc. visų atvejų. Laimo ligos atvejai šioje apskrityje buvo registruojami visus metus, tačiau sergamumo pakilimas buvo vasaros sezono metu ir rugsėjo mėnesį.

Bendras Alytaus apskrities Laimo ligos sergamumo rodiklis 2019 m. buvo 8,97 atvejo 10 tūkst. gyventojų, didžiausias – Varėnos rajone (24,72 atvejo 10 tūkst. gyventojų). 2020 metais bendras Alytaus apskrities sergamumo Laimo liga rodiklis siekė 8,56 atvejo 10 tūkst. gyventojų. Didžiausias sergamumas užregistruotas Druskininkų savivaldybės teritorijoje (rodiklis 20,47 atvejo 10 tūkst. gyventojų), aukštas sergamumas buvo ir Varėnos rajone, kurioje rodiklis siekė 14,49 atvejo 10 tūkst. gyventojų, Lazdijų rajone (rodiklis – 13,83 atvejo 10 tūkst. gyventojų). Kitose apskrities teritorijose sergamumo rodikliai mažesni už apskrities vidurkį. Alytaus apskrities teritorijose apie 90-95 proc. susirgimų Laimo liga ir erkiniu encefalitu užregistruoti birželio-lapkričio mėnesiais.

Kauno apskrityje didžiausias sergamumas Laimo liga, 2020 m. buvo Birštono savivaldybėje, kur rodiklis net 2-3 kartus viršijo bendrą Kauno apskrities sergamumą (12,15 atv. 10 tūkst. gyventojų) ir siekė 31,3 atv. 10 tūkst. gyventojų. Visose Kauno apskrities savivaldybėse 2020 m. stebėtas sergamumo erkių platinamomis ligomis (EPL) didėjimas, kai kuriose net 2-6 kartus, lyginant su 2019 m. EPL sirgo tiek vaikai, tiek ir suaugusieji. 2020 m. vienerių metų amžiaus grupėje registruoti 5 LL atvejai (3 Kauno mieste, po vieną Kauno r. ir Prienų r.), o vyriausias susirgęs LL liga buvo 93 m. amžiaus Kauno r. gyventojas. 2020 m. EPL susirgo iš viso 102 vaikai iki 18 m. amžiaus. Daugiausia sergančių EPL buvo darbingo 45-64 m. amžiaus asmenų grupėje. 2020 m. daugiausia LL atvejų registruota liepos-spalio mėnesiais, o liepą fiksuotas ligos sergamumo pikas.

2020 m. Vilniaus apskrityje iš viso užregistruoti 1052 Laimo ligos atvejai (12,8 atv. 10 000 gyventojų). Didžiausi sergamumo rodikliai 2020 m. užregistruoti Švenčionių, Trakų ir Ukmergės rajonuose. Mažiausias sergamumo Laimo liga rodiklis buvo Šalčininkų rajone. Palyginus gyventojų sergamumą Laimo liga pagal gyvenamąją vietą, matyti, kad Vilniaus apskrityje 2020 m. miesto gyventojai sirgo 3,9 karto dažniau nei kaimo gyventojai, o pagal lytį – moterys 1,3 karto dažniau nei vyrai. Didžiausias sergamumas šia liga 2020 m. buvo tarp 35-64 m. amžiaus asmenų. Sergamumo pakilimo banga prasidėjo gegužės-birželio mėnesiais ir tęsėsi iki gruodžio.

Skiepai

NVSC primena, kad pati efektyviausia priemonė nuo erkinio encefalito yra skiepai. Norint pasiskiepyti nuo grėsmingos ir net mirtinos ligos, reikia kreiptis į savo šeimos gydytoją. Nuo Laimos ligos vakcinosis nėra.

Darbuotojų, dėl savo veiklos rizikuojančių užsikrėsti erkiniu encefalitu, skiepijimas organizuojamas vadovaujantis LR sveikatos apsaugos ministro 2004 m. spalio 14 d. įsakymu Nr. V-716 „Dėl darbuotojų, kurie skiepijami darbdavio lėšomis, profesijų ir pareigybių sąrašo patvirtinimo“.

Kitos prevencinės priemonės

Tinkama parkų, poilsio vietų, dažnai žmonių lankomų miškų priežiūra yra viena iš priemonių, sumažinančių erkių gausą. Žolė turi būti šienaujama nuo ankstyvo pavasario, neleidžiant jai užaugti aukštesnei kaip 10 cm., turi būti iškertami menkaverčiai krūmai, išvežamos miško darbų atliekos, išvartos, praplatinami pasivaikščiojimo takai ir takai, vedantys vandens telkinių, sporto aikštelių, lažaviečių link. Būtina reguliuoti graužikų populiaciją (atlikti deratizaciją).

Einant į mišką, reikėtų apsivilkti šviesiais drabužiais: viršutiniai drabužiai turėtų būti ilgomis rankovėmis, kurių rankogaliai gerai priglustų prie riešo, kelnių klešnės taip pat turėtų būti gerai prigludusios prie kūno, t.y. sukištos į kojines arba batų aulus. Galvą patartina apsirišti skarele arba užsidėti garai priglundančią kepurę, gobtuvą. Patariama nuolat apsižiūrėti, ar per drabužius neropoja erkės.

Prieš vykstant į gamtą ir būnant joje patariama naudoti repelentus (erkes atbaidančias medžiagas).